Vähennetään köyhyyttä, alennetaan sairastamisen hintaa ja selkeytetään sosiaaliturvajärjestelmää

SOSTE

Köyhyys

- Vuonna 2023 Suomessa yli 900 000 ihmistä eli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä (16,9 % väestöstä). Määrä kasvoi edellisvuodesta 57 000:lla. Pienituloisia oli 736 800. Pienituloisissa perheissä eli 123 100 lasta.
- Hallitus on tehnyt huomattavia sosiaaliturvaleikkauksia vuosina 2024 ja 2025. Useita etuuksia indeksijäädytetään vuosina 2024-2027 ja leikkauksia on tehty mm. asumistukeen ja työttömyysturvaan. Leikkaukset ovat kumuloituneet samoille pienituloisille ihmisille.
- Vuosien 2024-2025 lakimuutosten ja vuoden 2026 toimeentulotukiuudistuksen arvioidaan nostavan pienituloisuusastetta koko väestössä 2,2, prosenttiyksikköä (124 000 henkilöllä) ja lasten pienituloisuusastetta 3 prosenttiyksiköllä (31 000 lapsella). Valmiiksi köyhyydessä elävien ihmisten köyhyys syvenisi entisestään.
- Sosiaalibarometrin (2025) mukaan sosiaaliturvaleikkaukset ovat lisänneet ahdistusta ja toimeentulo-ongelmia. Vuokrarästit, häädöt, ylivelkaantuminen ja maksuvaikeudet ovat yleistyneet. Monilla ei ole varaa ruokaan tai lääkkeisiin, ja ruoka-avun tarve on kasvanut. Lasten pahoinvointi on lisääntynyt, ja harrastuksista on jouduttu luopumaan.
- Suomi on sitoutunut osana Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanoa vähentämään köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Tästä kolmasosan on oltava lapsia. Tavoitteeseen pääsemiseksi on laadittu toimintasuunnitelma. Lähtötasona toimii vuosi 2019, jolloin köyhyysriski kosketti Suomessa 838 000 henkilöä.

SOSTE

Tavoite 1. Suomen on määrätietoisesti vähennettävä köyhyyttä

- **Suomen tulee muuttaa köyhyyden vähentämisen toimintasuunnitelmansa konkreettisiksi toimiksi**, jotta köyhyyden kasvu pysäytetään, ja kehitys käännetään kohti sovittua tavoitetta. Suunnitelmassa listattuja indikaattoreita on seurattava ja varmistettava, että köyhyys todella vähenee.
- **Perusturvan on riitettävä kohtuulliseen toimeentuloon**. Indeksijäädytyksistä on luovuttava vuoden 2026 alusta lähtien. Tämä maksaisi 255 miljoonaan vuonna 2026. Toimeentulotuen tasoa ei tule leikata, eikä kiristää sen velvoitteita ja sanktioita. Ansiotulojen ja etuuksien yhteensovitusta on helpotettava suojaosilla ja lineaarisella yhteensovituksella.
- **Sosiaaliturvan on kyettävä reagoimaan joustavasti ja nopeasti** erilaisten yhteiskunnallisten muutosten ja odottamattomien tapahtumien keskellä.

SOSTE

Perustelut

- Perustuslain 19 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan on turvattava perustoimeentulon työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden, vanhuuden sekä lapsen syntymän tai huoltajan menetyksen yhteydessä.
- Sosiaaliturvan riittävä taso on keskeinen väline köyhyyden vähentämisessä. Perusturvan riittävyyden väliarviointi osoittaa, että perusturvan riittävyys on heikentynyt useimmissa elämäntilanteissa leikkausten vuoksi (pl. takuueläkkeen ja perhe-eläkkeen saajat). Eniten tulot ovat pienentyneet lapsiperheissä, jotka saavat työmarkkinatukea tai työttömän peruspäivärahaa. Toimeentulotuki paikkaa osin vajetta, mutta sen ehtoja on tiukennettu. Perusturvaetuuksia saavien tulot eivät riitä kattamaan kaikkia viitebudjettien mukaisia menoja.
- Viitebudjetit määrittelevät kuinka paljon aivan välttämättömiin menoihin tarvitaan rahaa. Myös Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on useasti todennut Suomen perusturvan tason olevan liian alhainen ja rikkovan kansainvälisiä sopimuksia.

SOSTE

Tavoite 2. Sosiaaliturvajärjestelmää on selkeytettävä

- **Yleistuen kehittäminen on mahdollisuus joustavoittaa ja selkeyttää perusturvaa**. Se ei kuitenkaan saa tarkoittaa etuuden ehtojen kiristymistä, ja tuen tason on oltava riittävä.
- **Yleistukeen tulee sisällyttää lapsikorotus tai muu vastaava elementti**, joka huomioi hoiva- ja elatusvastuut.
- **Yhden hakemuksen malli tulee laajentaa asteittain koskemaan laajasti Kelan etuuksia**.
- **Järjestöt on otettava mukaan uudistusten valmisteluun**. Järjestöjen kautta saadaan tärkeää tietoa eri ihmisryhmien kokemista etuusjärjestelmän haasteista ja uudistusten vaikutuksista heihin.

SOSTE

Perustelut

- Suomalainen sosiaaliturva on monimutkainen ja vaikeasti ymmärrettävä kokonaisuus. Järjestelmä koetaan byrokraattiseksi: hakemuksiin tarvitaan runsaasti liitteitä, joita toimitetaan useille tahoille. Omien oikeuksien hahmottaminen on vaikeaa, ja moni ei osaa tai jaksa hakea kaikkia etuuksia, joihin olisi oikeutettu.
- Ihmiset voivat pudota etuuksien väliin, jos sopivaa etuutta ei löydy. Pienten ansiotulojen vaikutuksia etuuksiin on vaikea ennakoida. Etuuksiin ei usein ole kytketty palveluja. Kun palvelut eivät tue riittävästi ihmisten toimintakykyä ja kuntoutumista, ihmiset jäävät pitkäaikaisesti etuusjärjestelmän varaan.
- Yleistuen ensimmäisessä vaiheessa-tukeen ollaan yhdistämässä peruspäiväraha ja työmarkkinatuki. Tarveharkinnan ulottuminen aiempaa laajempaan joukkoon leikkaisi tukea osan kohdalla, mikä ei ole kannatettavaa.

SOSTE

Perustelut

- Hallitus aikoo yhdistää yleistukeen muita perusturvaetuuksia ja jatkossa myös asumisen tukia sekä mahdollisesti osia toimeentulotuesta. SOSTE korostaa, että näin suuria uudistuksia on suunniteltava huolellisesti ja vaikutukset arvioitava etukäteen perusteellisesti.
- Hallitusohjelmassa luvataan yleistuen mallin kehittämisen yhteydessä kiinnittää erityistä huomiota riittävän toimeentulon ja palveluiden turvaamiseen niille, jotka ovat tosiasiallisesti työkyvyttömiä. Tämä tavoite on hyvä ja sen toteutumiseksi pitää tehdä konkreettisia toimia.
- Kaikkien on voitava hakea ja saada ne etuudet, joihin he ovat oikeutettuja. Käyttäjän näkökulmasta olennaista on, että etuuksia on helppo hakea, päätökset ovat selkeitä ja ne saa nopeasti. Ihmisten elämäntilanteet ovat usein monimutkaisia, joten etuusjärjestelmää ei saa liikaa yksinkertaistaa. Turha päällekkäisyys ja monimutkaisuus voidaan karsia, mutta tärkeintä on, että järjestelmä näyttäytyy ihmisille selkeänä ja ymmärrettävänä. Yhden hakemuksen malli voisi parantaa järjestelmän käytettävyyttä ja keventää hallinnollista taakkaa.

SOSTE

Asiakasmaksut

- Suomessa asiakasmaksut ja lääkkeiden omavastuuosuudet ovat korkeita verrattuna muihin Pohjoismaihin ja moniin Euroopan maihin. Maksutaakka on kasvanut entisestään.
- Vuoden 2025 alussa asiakasmaksujen enimmäismääriä korotettiin perusterveydenhuollossa 22,5 %:lla ja erikoissairaanhoidossa 45 %:lla. Lisäksi lääkkeiden arvonlisävero nousi 10 %:sta 14 %:iin. Nämä muutokset heikentävät pienituloisten ja paljon sairastavien taloudellista tilannetta ja palvelujen saatavuutta.
- Korkeat maksut kasaantuvat pienelle joukolle. Asiakasmaksuja maksavat eniten iäkkäät, huono-osaiset ja pienituloiset, joilla on suurempi sairastavuus ja palvelutarve.
- Asiakasmaksujen huojentamiskäytännöt ja terveydenhuollon maksukatto eivät riitä suojaamaan pienituloisia korkeilta maksuilta. Vuonna 2024 ulosottoon päätyi noin 524 000 sote- ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksua. Määrä kasvo viidenneksen edellisvuodesta ja on kaksinkertaistunut 2010-luvun alusta. Suuri osa ulosotoista koskee terveydenhuollon tasasuuruisia maksuja.
- Syksyllä 2025 alkaa Kelan lääkeluottokokeilu, jossa pienituloisille henkilöille tarjotaan luottoa lääkkeiden vuosiomavastuun maksamiseen. Lääkkeiden vuosiomavastuu on 633,17 euroa. Monet eivät pysty hankkimaan tarvittavia lääkkeitä.

SOSTE

Tavoite 3. Sairastuneiden ja paljon palveluja tarvitsevien kokonaismaksutaakkaa on kevennettävä

- Sairastamisen, palveluiden ja hoivan kustannukset eivät saa johtaa siihen, että ihminen ei saa tarvitsemiaan palveluita. **Asiakasmaksuja ei tule korottaa, eivätkä lääkkeiden käyttäjien kokonaiskulut saa kasvaa.** Asiakasmaksuihin tehtävät indeksitarkistukset vuosina 2026 ja 2027 tulee jäädyttää.
- **Asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä on helpotettava nykyisestä.** Byrokratian vähentämiseksi ja ihmisten oikeusturvan varmistamiseksi maksut tulee huojentaa automaattisesti pienituloisilla ja perusturvan varassa elävillä, kuten toimeentulotukea ja takuueläkettä saavilta. Myös tasasuuruisia terveydenhuollon maksuja tulisi alentaa tai jättää perimättä.
- **Kelan lääkeluottokokeilu**, jossa pienituloisille tarjotaan luottoa lääkkeiden vuosiomavastuun maksamiseen, on askel oikeaan suuntaan. Kokeilun aikana **tulee edetä kohti pysyvää järjestelmää,** jossa lääkehoidon toteutuminen ei ole riippuvainen ihmisen tulotasosta.

SOSTE

Perustelut

- Jos palveluihin ja hoitoon ei hakeuduta oikea-aikaisesti korkeiden asiakasmaksujen vuoksi ja lääkkeet jäävät ostamatta, kasvattaa se sosioekonomisten ryhmien välisiä terveyseroja. Tämä lisää sosiaali- ja terveyssektorin menoja, kun tarve kalliimpiin palveluihin kasvaa.
- Kolmasosa terveyspalvelujen ja lähes puolet sosiaalipalvelujen käyttäjistä kertoo korkeiden maksujen estävän palvelun tai hoidon saantia. Joka viides suomalainen on säästänyt lääkkeistä, palveluista tai hoidosta. Noin joka neljäs pitkäaikaissairas tinkii muista välttämättömistä menoista, kuten ruuasta, lääkkeiden vuoksi ja viidesosa asiakasmaksujen vuoksi.
- Hyvinvointialueiden asiakasmaksujen huojentamiskäytännöt ovat vaihtelevia ja huojennuksen hakeminen asiakkaan kannalta monimutkaista. Kaikki eivät välttämättä tiedä tai kykene anomaan maksujen alentamista, vaikka rahat eivät riitä maksuihin. Kun rahat eivät riitä, ihmiset joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen, pikavippeihin tai tinkimään tarpeenmukaisista palveluista ja hoidosta.

SOSTE

Lääkehoidon laatu, saatavuus, maksut

- Käynnissä oleva apteekkitalouden kokonaisuudistus (STM:n Lääkkeet ja apteekkitalous -hanke 2024–2026) tähtää sääntelyn uudistamiseen niin, että lääkkeiden saatavuus, lääkitysturvallisuus, farmaseuttinen tuki ja apteekkipalvelut turvataan koko maassa. Uudistuksella tavoitellaan myös 30 miljoonan euron vuosittaisia säästöjä, mutta sillä ei ole tarkoitus kasvattaa asiakkaiden maksurasitetta. Tarkastelussa ovat esimerkiksi itsehoitolääkkeiden myynnin laajentaminen, verkkoapteekkien kehittäminen sekä apteekkien omistajuuden ja sijainnin sääntely.
- Toteutuessaan muutokset vaikuttavat suoraan lääkkeiden käyttäjiin ja palvelujen saavutettavuuteen. On tärkeää tunnistaa ja torjua uudistukseen liittyvät riskit erityisesti paljon sairastavien ja pienituloisten näkökulmasta, jotta uudistus edistää yhdenvertaisuutta eikä heikennä heikoimmassa asemassa olevien asemaa.

Tavoite 4. Lääke- ja apteekkialan uudistuksissa on huomioitava terveys, turvallisuus ja lääkkeen käyttäjän etu

- Lääkekustannusten on oltava kohtuullisia ja ennakoitavia kaikille.
- Apteekkipalvelujen saatavuus on turvattava koko maassa.
- Lääkkeiden saatavuus ja hoitojen jatkuvuus on turvattava kaikissa tilanteissa.
- Lääkejakelun on oltava turvallista ja perustuttava asianmukaiseen neuvontaan.
- Itsehoito- ja verkkoapteekkitoimintaa on uudistettava hallitusti ja turvallisuus edellä.
- Apteekkien omistajuusuudistukset eivät saa heikentää asiakkaan asemaa.

SOSTE

Perustelut

- Suomalainen apteekkijärjestelmä on nykyisellään asiakkaan näkökulmasta pääosin hyvin toimiva, luotettava ja saavutettava. Uudistuksia tarvitaan, mutta niitä ei tule toteuttaa elinkeinopoliittisin perustein lääkkeen käyttäjän kustannuksella.
- Merkittävä osa lääkkeiden käyttäjistä on pitkäaikaissairaita, pienituloisia tai toimintakyvyltään heikentyneitä. Heille on turvattava riittävä neuvonta, tuki ja kohtuuhintainen lääkehoito.
- Mahdolliset sääntelyn kevennykset voivat heikentää apteekkien alueellista kattavuutta ja siten lääkkeiden saatavuutta sekä henkilökohtaista neuvontaa, mikä kasvattaa riskiä lääkkeiden virheelliselle käytölle.

SOSTE